

NAPLÓ

HITETLEN, VAGY ISTENHIVŐ VOLT-E GOETHE?

Születésének kétszázadik évfordulóján a magyar könyvkiadás három kiadvánnyal hódolt Goethének. Utolsónak közülük — az „Iphigenia” és a „Vonzások és választások” után — verseiből jelent meg egy jelentős gyűjtemény.¹ A válogatás minden szempontból kitűnő, a teljes Goethe-arcot láthatjuk benne, ezt a valóban egyetemes, mert minden ellentétet magába fogadó szellemet. Ha egy-két versének hiányát érezzük is, minden nagy remekművét és minden jelentős verset megtalálhatunk. Némelyik új fordítás — így Rónay György remeklése: az „Epilogus Schiller „Harang”-jához” és a „Végrendelet” — szinte a felfedezés erejével hat arra is, aki már ismeri Goethe költészetét. Az anyag jelentős részét Szabó Lőrinc és Vas István már ismert fordításában kapjuk, a számos új fordítás közül Rónay György, Jánosy István és Mészöly Dezső munkáját érezzük — Képes Géza kitűnő „Vadrózsája” mellett — a legjobbnak és „leggoetheibbnak”. A kötet elé Németh Andor irt terjedelmes, jól tájékozott bevezetőt, szellemesen és találon alkalmazva a marxista-leninista irodalomszemlélet útmutatásait. A tanulmány jelentős részét azonban fölösleges volt arra a fölösleges problémára pazarolnia: istentelen volt-e Goethe? Szívesebben vettük volna, ha a szovjet Goethe-kutatásnak a Faustra vonakozó rendkívül érdekes új szempontjait ismerteti bővebben.

*

Fölszemes problémának említettük Goethe istentelenségének kérdését. Valóban istentelen volt-e? Goethe éppúgy volt istentelen, ahogy istenhívő, áhítatos ahogy káromló. Ez az ellen-

tét-pár jellemzően goethei, éppúgy, mint egyéniségének és szellemének további ellentét-párjai: az érzelmes és a racionalista, a haladás híve és a reakció szolgája, a plebejus és az arisztokrata, a morális és az amorális, és így tovább. Bármilyen kérdéssel faggatjuk Goethet, mindenre a maga igenjével felel, s ahogy levelezéséből olyan világosan kitűnik: a kényes kérdésekre mindig — maga használja ezt a szót — „stegreif”, vagyis rögtönözve válaszol, eleve kibúvót engedve magának. Így aztán pontos és határozott feleletet arra, istentelen, vagy istenhívő volt-e, a Goethe-életmű ismeretében sem adhatunk, legfeljebb megközelíthetjük a végső dolgokkal szemben elfoglalt álláspontját.

A „fölszemes probléma” felé több úton közeledhetünk. Foglalkozhatunk azzal, milyen álláspontot foglalt el a katolicizmussal szemben, miként vélekedett a protesztantizmusról, hogyan gondolkodott a kereszténységről, — és végül: tagadásba vette-e a személyes Istent?

Goethe nem akart semmiről sem tudomást venni, ami nehézséget, szenvedést jelenthetett az életben. Ágályosan vigyázott egészségére, igyekezett minél távolabb tartani magától a pusztulás, az elmúlás gondolatát is. Levelei tele vannak célzásokkal, hol javuló, hol rosszabbodó különféle betegségeire, amelyekre a karlsbadi, marienbadi vizeket használta. Többször lelkére köti baráti körének: vigyázzanak az egészségükre, és szinte élet-elvként ajánlja nekik azt, amit Auguste Stolberghez írt egyik levelében kezen kimond: „geniessen sie das Leben”. Élvezze az életet, — ez volt az alapvető életelve, sok következtetlenségei, — zseniális következtetlenségei — között ez az elv az egyetlen, amelyet a Lili Schönemann-féle szerelmi

¹ „Goethe válogatott versei” (Réval Könyvkiadó N. V.).

megrázkódtatás óta hiánytalanul ke-
resztülvitt.

A katolicizmusban is elsősorban azt
kilógósította, sőt azt ostromozta, ami a
szenveseire vonakozik, arra, hogy a
földi élet csak sárgamivógy, átmenet.
Zeitenek írja 1831-ben a nyolcvan-
kezeves Goethe: „Egy könnyu kis er-
demkereszt mindig derus valaini az
életben, a nyomoruságos martiromsági
fá., a legvisszatetszitoobát a föld ke-
rekségen, ne assa azonban elő és ne
pianataja tovább egyetlen élő ember
sem.” De fiatalabban is ezt a merev
álláspontot foglalta el a keresztel —
a szenvedés emekezettetőjével — szem-
ben. A velencei epigrammák egyiké-
ben így ír: sokat el tud viselni, a leg-
több jehes doigot nyugodt lélekkel
türi, úgy, ahogy isten róta rá és „ke-
vés, csak e neyy doig, ami ellenemre
van, mint mereg és kigyó: a dohány,
füst, a poloska, a foknagyma és a f.”
A katolicizmus minden megjelenési for-
májában hidegen hagyta: érzéketlenül
haadt el Róma katolicizmusa mellett,
— Róma legalsó rétegét fedezte fel
magának, az antikot. Ha ennek való-
színű okait keressük, megtalálhadjuk
azokat is. Egész éle é a protestáns
Németországban töltötte, s mindaz,
amit a katolicizmusból az akkori Itá-
liában látott, nem nagyon lelkesithette
fel, hiszen a hívő számára is megle-
heősen visszatetsző volt a XVIII. szá-
zad végének felületes, mondhatnók le-
dér itáliai élete, a Velencében nyüzsgő
abbék, Metastasio és Da Ponte jel-
legű emberek látványa. Goethe, az
élvező, ki is kel ellenük, ugyancsak
velencei epigrammaiban, hogy aztán
— ismét egy pillantás ellentéteibe! —
Nápolyból elragadtatással emlékezzék
meg az „Olaszországi u-azás” lapjain
Néri Szent Fülöpről.

Amíg a katolicizmus ellen egész
életén át — tán a strassburgi székes-
egyház felfedezésének muló, de a ro-
mantikára, s éppen a romantika kato-
likus ágára, olyannyira döntő fontos-
ságú áhítatán kívül — ellenzéssel
volt, a protesantizmust se fogadta el,
annak különösen pietista irányzatát
követő ellenszenvel. Jellemző erre

levélváltása Klopstockkal, s még jel-
lemzőbb az a levelezés, amit a Stol-
berg testverekkel folytatott. Ha Goe-
the isteni életegének es isenni emberek
kerdesével fogalkozunk, legamiob-
ban talán ez a levelezés munaja ma-
gacartasat. A Stolberg-levelezés örö-
nete a következő: a naal, alig hu-
szonháves Goethét egy alkalommal
levelet keresi fel a rajongó Auguste
von Stolberg. Goethe — aki ezidőben
éle át szerelmi krízisét Lili Scuone-
mannal és állt a Frau von Steinnel
való barátság kezdetén, — örömmel
fogadta a lelkes naal leány ploni-
kus vonzalmát. Hosszú éveken át le-
veleztek; Goethe, aki éleében oly rit-
kan öntötte ki oszínén a lelké., oszín-
tén számolt be mindenről Augustének.
Evekgig tartott ez a kapcsolás. Augus-
tét sohasem ismerte meg, két fivérével
azonban megismerkedett, de amikor
azok a maguk pietista szemléletét
akarták ráeroszakolni, gorombán és
hirtelen szakított velük és az Augus-
téval folytatott levelezés is megsza-
kadt.

*

Negyvennégy évvel az utolsó levél
után, 1822-ben az öreg Auguste von
Stolberg újabb levéllel kereste fel
Goethét.

A levél a következőképpen szól:

„Ha megnevezem magam, ráismer-
még vajjon a régmúlt vonásaira, a
hangra, mely önnek egykor olya ked-
ves volt? Igen, én vagyok, Auguste;
az annyira szerett, oly forrón meg-
siratott, oly nagyon hiányzó két Stol-
berg-fivér nővére. Üdvösségük lakhe-
lyéről, onnan, ahonnan látják azt, aki-
ben idelent hittek, — szólhának-e
vajjon önhöz, velem együtt, eképpen:
„Kedves, kedves Goethe, keresi-e Azt,
aki oly szívesen engedi, hogy meg-
találják, hisz-e Abban, akiben mi éle-
tünk egész folyamán hittünk?” És ők,
a boldog szemlélők hozzáfűzik ehhez
még: „és Akit mi színről színre lá-
tunk.” És amihez én még azt teszem
hozzá: „Őt, aki az én életem élete,
borús napjaim fénye, s nekünk hár-
munknak az Urunk, az Istenünk, az

út, igazság és élet volt?" És most üdvözült fivéreim nevében szólok, az ő kívánságukat tolmácsolom: „Kedves, kedves Goethe, ifjúságunk barátja, bárcsak ön is élvezhetné idefent azt a boldogságot, amely nekünk már a földön megvolt, a hitet, szeretetet, reményt!” És az üdvözültek még hozzátesszik: „bizonyosság és örök lelki békeség vár terád is idefent”... E napokban újra elolvastam leveleit... megzendült Selma hárfája! Milyen jó volt maga a kis Auguste Stolberghez, és mennyi szívvel voltam én is magához. S ez nem múlhat el, a mi barátságunknak helyt kell állnia az örökkévalóság színe előtt is, ifjúságunk virágának gyümölcse kell érlelődni az örökkévalóság számára. Erre gondoltam gyakran, ezért ragadtam tollat, hogy még egyszer megkérjem, „hogy megmentsem”. Nem bízom túlságosan magamban, tehát együgyű lélekkel arra kérem: mentse meg önmagát!... És kérve kérem, hallgassa meg a szavamát, fivéreim hangját, akik önt anynyira szerették! Kimondtam így hát vágyamat, sürgető kívánságomat, amellyel oly gyakran akartam önhöz fordulni. Kérem, könyörgök önhöz, Goethe, mondjon le mindarról, ami kicsi, hívsáos, földi és nem jó az életben, fordítsa tekintetét és szívét az örökkévalóság felé. Önnek olyan sok jó jutott, önré annyi bizatot, s ó, milyen gyakran fájt, ha olyasmit talál am írásában, amivel mások lelkének kárát okozhatta! Ó, tegye ezt jóvá, amíg ideje van rá. Kérje a magasabb pártfogást, s ezt meg fogja kapni olyan biztosan, amilyen biztosan Isten van... Imádkozom Önért, hogy megtudja, milyen baráti, milyen jósaos a mi Urunk, és milyen boldog az, aki reá hagyatkozik... Ami életem még hátra van, azt önért imádkozom, bárcsak valóban egyesülne velem ebben az imádságban. Az én Megváltóm az ön is, s üdvösséget, boldogságot másban nem lehet találni, csak Benne...”

A levélre Goethe 1823 április 17-én képepen válaszol:

„Milyen megható és örömteljes volt

végre újra látni a régi idők olyanynyira ismert, szemmel soha nem látott, drága barátnőjének írásában a hűséges megemlékezés jeleit! És mégis habozom, határtalanul, hogy vajjon mit válaszolhatnék? Engedje meg, hogy általánosságokra szorítkozzam...”

„Sokáig élni annyit jelent, mint sokat túlélni: szeretett, gyűlölt, közömbös embereket, királyságokat, fővárosokat, sőt erdőket és fákat is, amiket ifjúságunkban ojtottunk és ültettünk. Túléljük önmagunkat is és ugyancsak hálások lehetünk, ha a test és a szellem egyénhány adománya megmarad nekünk. Mindannak, ami átmeneti, örülünk, s ha az örökkévaló áll minden percben előttünk, akkor nem szenvedünk úgy a mulandó időtől.”

„Becsületesen éreztem életem folyamán önmagammal és másokkal szemben, s minden földi munkában mindig a Legmagasabbra vetettem tekintetemet. Ön és az önéi is ugyanezt tették. Alkossunk tehát továbbra is, amíg miénk még az élet, a többiek számára is sűt majd egy nap, ők is meqteszik a magukét és nekünk ezalatt fénylőbb világosságot gyujtanak.”

„És ezért ne okozzon gondot nekünk a jövendő. A mi Atyánk birodalmában annyi a tartomány, s ha ezen a földön olvan derűs lakhelyet készített, akkor odaát bizonyára gondoskodik majd mindenről. Talán akkor sikerülni fog nekünk az, amit mindeddig elkerültünk: egymást színről-színre látni és annál alaposabban szeretni. Gondoljon rám megnyugodott hűséggel.”

„A fentieket alig kedves levelének megérkezése után írtam, de nem mertem elküldeni, mert haldában egy ehhez hasonló meqnyilatkozással sebeztem meg szándékom és akaratom ellenére az ön derék fivéreit. Most azonban, amikor egy halálos betegségből újra visszatérek az életbe, hadd közöljek önnel nyíltan ezek a sorok: a Mindent Kormányzó megengedte, hogy tovább lássam napjának szép fényességét. Bárcsak önnek is ilv derűsen sütnie a nap s ön is ilyen jól és

szerezzel gondolna rám, mert én továbbra is emlékezem azokra az időkre, amikor még együttesen hatott az, ami később különvált. A mindent szerető Atya karjaiban bárcsak újra összetalálkozna minden!"

*

Ez a levélváltás világosan mutatja Goethe magatartását Isennel és a vallással szemben. A lelkes-rajongó Auguste von Stolberg figyelmeztetését a megtérésre elutasítja, udvariasan és finoman. Nem fogadja el a tételes hit törvényeit; — mindazt, amit Auguste a túlvilágról ír, egyetlen szóval sem utasítja el magától. Hisz Istenben, — de talán elsősorban azért, mert azt a szép világot teremtette, amelyben élnie lehetett, amelynek szépségét élvezhette. Bizonyos a túlvilágban is, hiszen az, aki a világot ilyen szépségnek alkotta, az a túlvilágban sem készíthet rosszabb helyet a távozóknak. Az egyenes válasz elől azonban most is kitér, s éppen azt fogalmazza meg kétértelműen, amivel örömet akar Augustének, a rendíthetetlen lélekhalásznak szerezni. Ez a sora ugyanis: — „talán akkor sikerülni fog nekünk az, amit eddig elkerültünk: egymást színről-színre látni és annál alaposabban szeretni“ — egyként vonatkozhatik Augustéval és az Istennel való „ismerős, de eddig soha személyesen nem látott“ kapcsolatára.

Egy azonban kétségtelen: Goethében nyoma sincs az öregkor ellágyulásának, befelé fordulásának. úgy érzi, helyesen cselekedett, azt az utat járta, amely kirovatott számára s egyetlen morális kötelességének és feladatának azt tekintette, hogy pillantását mindig a legmagasabbra vesse. Hogy mi ez a „Legmagasabb“, arra már nem felel, s mint annyiszor — s talán mindig — itt is a másokra bízta, hogy úgy értse szavait, ahogy akarja. Hogy aztán mi ez a „Legmagasabb“ — Isten-e, vagy a szépség humanista ideálja, azt nekünk kell eldöntenünk! S talán nem tévedünk, ha azt mondjuk: a szépség eszménye, ahogy utolsó, halála előtt

néhány nappal Wilhelm von Humboldthoz írt, szinte testamentum-jellegű levelében mondja — „az az egység, amely bámulatba ejti a világot“.

*

Ezt az egységet valóban sikerült megteremtene, s talán ez volt egyetlen életcélja, — földi és földöntúli életcélja — Goethének. Ha azt keressük, „istentelen“ volt-e, megtaláljuk rá az igent, ha másutt nem, a „Prometheus“ soraiban:

„Téged tisztelni? Miért?
Enyhíthetted kínját valaha
a roskadozóknak?
Törölted könnyét valaha
a rettegőknek?
Nem vert-e engem férfivá a
mindenható idő,
és az örök sors,
uram és urad?”

Itt ülök, embert gyúrok,
lelkem mintája szerint,
fajt, mely másom legyen:
sirjon, nyomorogjon,
élvezzen, örüljön, —
és rád se nézzen,
mint én!”

És ha Goethére, az „istenhívőre“ vagyunk kíváncsiak, nem találunk-e erre is meggyőző igent a „Prometheus“-ban?

„Annak nevében, ki művein át
öröktől fogva építi magát,
annak nevében, aki szeretet,
és hinni erő és alkotni tett,
annak nevében, ki, bárhogy hivat,
lényegében mindig örök titok:

füllel és szemmel, amit csak bejársz,
mindenütt az ő mására találsz,
s tűz-szellemednek, bár útja az ég,
már a hasonlat, a kép is elég;
valami vonz, visz vidáman tovább,
s amerre jársz, kivirul a világ:
szám és idő elvész a semmiben
s minden lépésed egy-egy végtelen.

Vitába fogni, firtatni: istenhívő
vagy istentelen volt-e Goethe, — földes-

leges. Azt, aki mindenre igennel és nemmel felelt egyszerre. — és életének egész egységében, szellemének egyetlen megfogható „állandója” ez. — azt sem az istentelen, sem az istenhívó nem állíthatja pártjára.²

K. A.

2 Örömmel közöljük ezt az érdekes és alapos cikket, amelynek felfogásával is egyetértünk. Mégis szeretnők hozzátenni: paradoxon, hogy „Goethe istentelen és istenhívó is”, szellemes is, lényegében igazat is mond, de nem szabatos. Nyilvánvaló, hogy hinni is, nem is egyszerre lehetetlen. A paradoxon értelme vagy az, hogy egyiket sem vállalja egészen, vagy az, hogy egyszer az egyiket, máskor a másikat vállalja. Goethenél a folytonos változás-fejlődés örökségénél nyilván ez az eset. Sokszor idézett mondása, — ha nem is alkalmazható rá gépiesen — erre mu-

tat: a gyermek osztályozása a realizmus, az ifjúé az idealizmus, a férfié gyakran a szkepticizmus, az öregé a miszticizmus. „Az öregember mindig a miszticizmust fogja vallani... Az öregkor megtalálja a békességet. Abban, aki van, aki volt és aki lesz.” (Sprüche, 629. sz.) Ismeretes nyomatékos tiltakozása, mikor valaki a a Faust kulcsát abban a híres két sorban vélte megtalálni: „ein guter Mensch... ist sich des rechten Weges wohl bewusst”. — Ez volna a Felvilágosodás megoldása (ezt Goethe lenézte), de Faust öregember és öregkorunkban misztikusok leszünk! Hogy miért érzett így, mikor és mennyiben volt csakugyan „misztikus”, ez a voltaképeni probléma; fognak is erről és már írtak is. Legutóbb igen tanulságosan R. D'Harcourt az études jüliusi füzetében, amely más gondolatmenettel és más idézetek alapján kb. ugyanerre az eredményre jut, mint a mi cikkünk.

Szerk.

A TEST ÉS A LÉLEK ÖREGEDÉSE

Az öregség problémája az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb jelentőségűvé vált. Az orvostudomány előhaladásával és a közegészségügy fejlődésével az átlagos életkor lényegesen emelkedett, de ezen túl is megnövekedett azoknak a száma, akik a „bibliai kort”, a hetvenedik, sőt nyolcvanadik esztendőit is viszonylag jóerőben érik el. A probléma kettős: egyrészt szociológiai szempontból megoldatlanok még az idős emberek életlehetőségei, másrészt az öregek lélektanával eddig meglepően keveset foglalkoztak.

Annál nagyobb érdeklődésre tarthat számot az a könyv, mely nemrégiben jelent meg Svájcban. Dr. A. L. Vischer, igen sokoldalúan képzett, ismert bázei orvos tollából. Címe: „Az öregedő ember lelki változásai”.¹ Vischernek nem ez az első munkája, mely az öregség problémáival foglalkozik. „Az öregkor mint sors- és beteljesülés” című első könyve már sok embernek adott vigaszt és örömet. Második könyve kizárólag az életkor előrehala-

dásával kapcsolatos lelkiállapottal, az érzésekben, gondolkodásban, lelki reakciókban beállott változásokkal foglalkozik. Fiziológiai és patológiai kérdéseket nem érint. Emelkedett komolysággal és nagy szeretettel mélyed el tárgyában. Praxisának gazdag tapasztalatai és megfigyelései bőséges anyagot szolgáltatnak, ezt jelentős emberek életrajzából, emlékirataiból, feljegyzéseiből és önvallomásaiból vett idézetekkel, valamint költők idevonatkozó verseivel dokumentálja.

Az élet, mint minden, ami a természetben lefolyik, irreverzibilis, vagyis nem forgatható le visszafelé — hangsúlyozza Vischer. A megöregedés folyamatába való beleörökdést egy általa átalakított Goethe-idézzel jellemzi: „A multból nem szabad semmit sem visszakívánni. Csak örök megújulás van, amely a mult kibővült elemeiből tevődik össze.” Ábrázolásának középpontjába vezérelveként az „időlélmény” helyezi, vagyis „az időről való tudatot, egy a mult, a jelen és a jövő szerint igazodjik. Az ember életérzése és életének egész alaphangulata az egymást követő életkorokban közvetlenül függ az időlélmény-

¹ A. L. Vischer: Seeliche Wandlungen beim alternden Menschen. Verlag Benno Schwabe, Basel.

től; — az életérzés az élet minden fázisában más és más, mivel az időelmény változásaitól függ.

Fritz Giese-t említi a könyv, aki ötven különböző újságban és folyóiratban hozta nyilvánosságra körkérdéseit arra vonatkozóan, ki milyen tünetek alapján észlelte magán az öregedés első jeleit s a beérkezett válaszok összevágásával azután bizonyos következtetésekre jutott. A válaszok többsége természetesen testi jelenségeket említ. Pszichikai vonalon három főtypus mutatkozott: akik öregedésüket egyáltalában nem akarják tudomásul venni; akiket valamely váratlanul bekövetkezett esemény — hivatásuk elvesztése, többé-kevésbé gyöngéd-telen célzás életkorukra — hirtelen ébresztett rá a keserű valóságra, hogy életük már lefelé hajlik; végül akik e felismerésre önmegfigyelés és önkritika útján jutottak el. Vischer szemléletében, jelentős emberek — például André Gide, Havelock Ellis — példái alapján mutatja be, mennyire más és más minden egyes embernél az öregedés élménye. A típusokba foglalás mindig csak sematikus lehet. Átmenet nélküli megöregedés állhat elő nagy csapások után is, amikor az illetőnek szinte egész léte megrendül. „Nem értem már ezt a világot!” — idézi Hebbel szavait. Az ilyenfajta öregségi tragédiákban korunk ugyancsak bővelkedik.

Az idős ember rendszerint már nem igen számol a jövővel. Egészen ritka kivételnek tekinthető az a kanadai bíró (száz esztendőskorában halt meg), aki nyolcvanhatodik születésnapján a legtökéletesebb szellemi frissességben ezt írta: „Az élet legértékesebb része még előttem van.”

Az elmúlt fél évszázad óta egyre többen vannak, akik nem hajlandók megöregedni, örökké fiatalok akarnak maradni és nem értik meg, hogy az idő eljárt fölöttük. Ismét mások sűrű unalomba és szomorúságba süllyednek. Szerencsére olvasnak is bőven akadnak, akik unokáiknak és megnövekedett családijuknak örülve élvezik azt a leegyszerűsödött, kevésbé fele-

lősségteljes létformát, melyet a megváltozhatatlan öregségbe való beletörődés jelent. A szellem kimagasló emberei, kutatók, művészek visszatekin-tenek ilyenkor műveikre és tovább dolgoznak a még számukra megmaradt lehetőségek között.

A fiatal és javakorabeli ember jelen és jövő felé forduló érdeklődésének feszültségét az öregeknél a multra való emlékezés váltja fel. A cselekvés helyébe a szemlélődés lép. Kinekinek vérmérséklete és életviszonyai szerint a derűs vagy a szomorú emlékek maradnak meg elevenebben a tudatában.

Felmerül azután az idős embernek az az igénye is, hogy egyéni életör-ténetét rendező szempontok szerint tekintse át s így nyerjen tisztá képet kialakulásáról és fejlődéséről. Szellemi életet élő ember ilyenkor igény-szik harmonikus, egységes világképet alakítani ki magában. „Az öregember szükségét érzi, hogy ha'ározott képet alakítson ki magának saját egyénisé-géről. Ez a kép az évek folyamán mind nagyobb határozottsággal domborodik ki. Így érti meg lassan, mire törekedett tulajdonképpen — ha sok-szor nem is egészen tudatosan — és mi volt számára az életben igazán lényeges.”

A múlt rendezésénél derül ki, mennyire logikus egység az emberi élet. A hívő ember ezt isteni gondviselés-nek nevezi, a hitetlen az értelem kor-mányszó hatalmának, Schopenhauer „transzcendentális fatalizmusnak”.

Annak a felismerése, hogy az életben minden mulandó, az öregemberben különböző lelki reakciókat vált-hat ki: szkepticizmust, nihilizmust, az életnek szinte a cinizmust súroló sem-mibebevését, vagy pedig egy maga-sabb szempontok szerinti, sub specie seternitatis szemléletet. A lelki beállítottság határozza meg azután, ki milyen állást foglal el a halál kikérülhe-tetlenül bekövetkező ténnyel szem-ben. Csak aki elmúlt élet logikus egységnek látja és felismeri benne a magasabb célok felé irányuló törek-

vést, mondhatja el, hogy életének gyümölcsei tökéletesen beértek.

Az élet nagy eseményei, erős érzelme hullámzásai már mögötte vannak. Egyéniségének kialakulását, ifjúságának szellemi és egyéb viharzásait, pályaválasztását, szerelmeit, családalapítását, anyaságát, gyermekeinek születését és felnevelését, sikereit és sikertelenségeit már végigélte. Az ifjúság nyugtalanságai és problémái nem györik többé. Nagy eredmények kivívása csak kivételes, ritka esetekben áll az öregember előtt. Mindezek helyett más értékek bomlanak ki benne: a dolgokat és eseményeket helyesebb arányokban értékeli, ítélete biztosabb, mert indulatmentesebb lett, tekintete messzebbre lát, jobban felismeri a végső célt, és ráébred az élet sok sallangjára — egyszóval meglátja a lényegyet. A bölcsesség az öregek kincse, fiatalok csak ritkán érhetik el.

A könyv külön fejezeteket szentel az öregek helyes életmódjának, foglalkoztatásának és hasznosságátételének. Az öregség akkor válik tragédiává, amikor az öregedő embertől elveszik a munkát, elveszti kenyerét és hivatását, feleslegessé válik és mintegy kiesik a világból. Ilyen esetekben ő maga sem küzd már. Elhagyja magát: hagyja, hogy meggyengül; teste, érzelmeszedése, megromlott emlékezőtehetsége elhatalmasodjanak rajta. Már csak a halált várja. Még jó, ha valaini kedvtelésbe, apró foglalkozkodásba menekül, amiből nem egyszer öreges különcködés válik. De még ez is jobb a teljes ürességnél, mert megvéd a haszontalanná vált élet fájó keserűségétől.

Ezért kell az öregembernek hasznos tevékenységet biztosítani. Elsősorban neki magának kell igyekeznie, hogy szellemét és testét frissen tartsa. Az utóbbit mérsékelt tornával, sporttal, könnyebb testi munkák végzésével. Itt külön figyelmet szentel az író a kertészkedés hasznóhajtó és sok örömet adó tevékenységének. Akad sok könnyű kéziipari munka, sőt hivatal is, amelyet fiatalok helyett öregekre kellene bízni, mert így a fiatal erőket

más feladatok végzésére szabadítanak fel. Szellemi vonatkozásokban nem szabad az olvasással, írással, alkotással, sőt tanulással sem felhagyni. A céltalanság öli meg leginkább a lelket, a feleslegesség érzése tesz ingerlékeny nyé. Ilyenkor lesznek az öregek „elviselhetetlenek”.

Ne húzódjanak be kényelmes karoszékeikbe. Ne foglalkozzanak kizárólag önmagukkal, öregségükből adódó sokféle bajukkal. A család körében sok olyan munka akad, amit ők éppen csak ők tudnak jól elvégezni, mert van idejük és türelmük, miután az élet hajszolt ü eméből kiszabadultak. Abban a küzdelemben azonban, hogy helyet biztosítsanak maguknak és értelmet adjanak hátralévő életüknek, nem szabad magukra hagyni őket. A fiatalabbak igyekezzenek jobban megérteni az öregeket. Ne akarjanak „megszabadulni” tőlük, ne akarjanak „túladni rajtuk”, tehát ne menhelyeken vagy idegeneknél helyezték el őket, hanem a lehetőség szerint igyekezzenek helyet biztosítani nekik a család természetadta közösségében. Ne éreztessek velük, hogy fölöslegesek, hanem elkenzőleg, kapcsolják bele őket szervesen a család életébe. Még ha koruk előhaladásával valóban kellemetlenül válnának is, ne legyünk irgalmatlanok velük szemben. A gyakran emlegetett „öregkori önzés” sokszor nem egyéb, mint az élet ezer fájalmában és csalódásában elgyengült lélek ösztönös védekezése.

Az öregeknek pedig meg kell érteniük, hogy életük csúcspan túljutottak és az u'ánuk következő nemzedéknek joga van tetszése szerint irányítani a saját életét. Tapasztalásaikból felgyülemlett tudásukat csak tanácsadás, nempedig erőszakos befolyásolás formájában közölik a fiatalabbakkal. Korukból származó gyengeségükkel ne éljenek vissza.

Vischer könyve sokakhoz szól. Mindazokhoz, akik akár önmagukon, akár másokon tapasztalták már az öregedés jeleit és elérkezettnek látják az időt, hogy helyesen előkészüljenek az öregségre.

Az író figyelmeztet rá, hogy egy társadalom kultúrfokát nem kismértékben az őregekről való gondoskodás mértéke szabja meg. Csak a legelmaradottabb vad törzsek ütik agyon és falják fel haszontalannak ítélt vénei-

ket. Tartsuk mindig szem előtt, hogy kikerülhetetlen biztonsággal eljön az idő, amikor mi is hasonlóká válunk azokhoz, akiket ma talán tehernek érzünk.

H. A.

A HONTI TEMPLOM RESTAURÁLÁSA

Hont alig ezer lelket számláló színmagyar község. Műemléknek nyilvánított barok temploma dombtető enyhe magaslatáról uralkodik a falucskán. A falu fiatal, lelkes plébánosa 1949 őszén kezdte meg régi tervének valóraváltását, a templomocska újjáfestését. Elsőnek a szentélyt hozatta rendbe. Az eddig meszelt falak most meglepően arany tónusú, gazdag díszítésű, a templom barok stílusával összhangban lévő motívumokkal pompáznak, a régi táblakép helyett pedig hatalmas freskó az Úr mennybemenetelét szemlélteti.

A szentély művészi dekorálását a hívek áldozatkészsége tette lehetővé. Egymással versenyezve hozták filléreiket és rövid idő alatt összegyűlt a szükséges összeg. A templomon dolgozó művészeket a község lakói igazi magyaros vendégszeretettel fogadták és mivel mindegyikük részt kért ellátásukban, minden nap más család küldte az ebédet és a vacsorát. De ezen kívül szeretetük és szinte már türelmetlen érdeklődésük ezer jelével kísérték a munka haladását.

A szentély freskója Heintz Henriknek, a kiváló egyházművésznek igen sikerült alkotása. A tizennégy négyzetméteres al-fresco falkép Krisztus mennybemenetelét ábrázolja, tömören és kifejezően, mint a Szent Írás, mely kevés szóval is sokat mond. A kép szerkezete kettős, egy felső és egy alsó képsíkra oszlik. A felsőben a felhőkön mennybe emelkedő Údvözítő — egyúttal a kép függőleges tengelye

— utoljára terjeszti kezeit áldóan apostolai fölé. Az alakját körülvevő felhők nemcsak a földöntúli világot jelzik, hanem az ó-szövetségi felfogásnak megfelelően az Isten jelenlétét szimbolizálják. A kettős szerkezetnek megfelelően a világítás is kettős: Krisztus feje fölött a felhők közül égi fény sugárzik. Előmlik egész alakján, túlvilági fényözönben fűrészt a könnyedén, lágyan gomolygó felhőket, míg lefelé a fény fokozatosan csökken és zökkenő nélkül váltja fel az alsó képsíkban a természetes, nappali világítás ragyogása. Itt, a reális térben a tizenegy apostol tekint a távozó Údvözítő után. Hatalmas, rusztiikus alakok, taglejtéseik csodálkozást, meglepetést fejeznek ki, arcukon pedig egyéniségüknek és vérmérsékletüknek megfelelően tükröződik a válás fájdalma és az elhagyatottság szomorúsága: A háttérben komoran rajzolódik az égbe a Golgota három keresztje.

A kép renaissance-felfogásának megfelelően a kompozíció nyugalmas, egyfajta elosztású; az alakok erőteljes rajza, a formák gyengéd árnyalása, a redővetés nemesvonalú egyszerűsége, a harmonikus színezés nagyvonalú, sikerült kompozícióvá avatják a falképet.

Bárcsak a kis templom lelkes plébánosa a továbbiakban is ilyen izlésszerű, komoly, az Úr hajlékához méltó eredménnyel fejezhetné be megkezdett munkáját.

Kopp Jenő

Felelős szerkesztő és kiadó: Sik Sándor.

A VIGILIA

1949. évi számai — a decemberi szám kivételével — korlátolt számban kaphatók kiadóhivatalunkban. Az alábbiakban néhány szemelvényt adunk ezeknek a számoknak tartalmából:

1. Januári szám: **Borbély Kamil:** A mai fizika és a mindennapi gondolkodás, továbbá **Rónay György** jegyzetei Babitsról.
2. Februári szám: **Henri de Lubac:** Az új embertípus és a keresztény embereszmé, továbbá **Horváth Sándor** Angyalok-Démonok című tanulmányorozatának folytatása.
3. Márciusi szám: **Sík Sándor** Ady-tanulmánya, **Petróczi Sándor** „Egyházi népéneklésünk” című tanulmánya.
4. Áprilisi szám: **Horváth Sándor:** A természetjog, és **Szörényi Andor** cikke a hatnapos teremtéstörténetről.
5. Májusi szám: **Rónay György:** A tudomány Isten teremtő tervében, és szemelvények **Newman kardinális** írásaiból.
6. Júniusi szám: **Sík Sándor** a realizmus problémáiról, **Eckhardt Sándor** Claudel-ről.
7. Júliusi szám: **Jean Abelé:** A világegyetem eredete és fejlődése, és **Suhard** bíborosról.
5. Augusztusi szám: **Michel Riquet:** Az evangélium és biológia, valamint szemelvények **Szent Ágoston** vallomásaiból.
9. Szeptemberi szám: **Sík Sándor** tanulmánya Sigrid Undsetről és regényrészlet a nagy norvég írónőtől, **Egyed István:** Az emberi jogok új csoportja.
10. Októberi szám: **Congar:** Új irányzatok a teológiai gondolkozásban.
11. Novemberi szám: **Holenda Barnabás:** Véges vagy végtelen világ? továbbá **Rónay György** Chopin-tanulmánya.

A júliusi és augusztusi számban folytatásokban közöltük **Németh Antal** nagy tanulmányát a magyar Shakespeare-fordításokról. **Horváth Sándor O. P.** Angyalok-Démonok című tanulmányorozatának első két cikke a *Vigilia 1948-as évfolyamának októberi és decemberi számában* jelent meg. Ezek szintén kaphatók korlátolt számban.

